

Maria Kolankiewicz

Uniwersytet Warszawski

ORCID: 0000-0001-6764-8029

DOI: <https://doi.org/10.35464/1642-672X.PS.2023.3.06>

Mali uchodźcy – dzieci z ukraińskich placówek w Polsce

Little refugees – children from Ukrainian institutions in Poland

ABSTRACT: The text was based on a reconnaissance carried out with second-year students of Child and Family Studies at the Faculty of Education at the University of Warsaw. In the period from April 2022 to October 2023, during visits to Ukrainian facilities and Polish forms of foster and residential care where children from Ukraine were placed, interviews and conversations with the organizers of the stay and educators were conducted. In October, during a week-long study visit of students of social pedagogy at the University Iwan Franko of Lviv also interviewed children. The presented text is part of a larger report that will be published after the completion of the research project "Organization of assistance for children from Ukrainian institutions and foster families who arrived in Poland after February 24, 2022".

STRESZCZENIE: Tekst powstał na podstawie rekonesansu, jaki został zrealizowany ze studentkami II roku Studiów nad dzieckiem i rodziną Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego. Od kwietnia 2022 do października 2023 w trakcie wizyt w placówkach (ukraińskich i polskich) pieczy zastępczej dla dzieci ukraińskich, podczas których przeprowadzono wywiady i rozmowy z organizatorami pobytu i wychowawcami. W październiku, podczas tygodniowej wizyty studyjnej studentek pedagogiki społecznej Uniwersytetu Lwowskiego im. Iwana Franki przeprowadzono też rozmowy z dziećmi. Zaprezentowany tekst jest częścią większego raportu, jaki ukaże się po zakończeniu projektu badawczego „Organizacja pomocy dzieciom z ukraińskich placówek i rodzin zastępczych przybyłym do Polski po 24 lutego 2022 roku”.

Prawne ramy pomocy dzieciom po wybuchu wojny w Ukrainie

Mija 20 miesięcy od dnia 24 lutego 2022 roku i wybuchu wojny w Ukrainie. Do Polski przybyło kilka milionów mieszkańców tego kraju, w kwietniu 2022 roku odnotowano 3,85 mln, w maju 3,7 mln¹ uchodźców. Niektórzy z nich pojechali dalej, inni wracają do Ukrainy, duża liczba pozostaje w Polsce. W marcu 2022 roku liczba ludności Polski po raz pierwszy przekroczyła 40 milionów. Już wcześniej w Polsce przebywało około 1,5 mln obywateli Ukrainy, po 24 lutym ich liczba podwoiła się. Z badań przeprowadzonych w marcu 2022 roku przez Centrum Analiz i Badań Unii Metropolii Polskich wynika, że jeszcze nigdy w tak krótkim czasie wszystkie większe polskie miasta nie odnotowały takiego wzrostu populacji – bo migranci przybyli przede wszystkim do metropolii. Liczba ludności 12 największych miast polskich w ciągu kilku tygodni wzrosła od kilkunastu do kilkudziesięciu procent. Obywatele Ukrainy stanowili w marcu 2022 roku 11% mieszkańców Łodzi, Białegostoku, Bydgoszczy, 13% – Szczecina i Warszawy, 25% – Gdańska, Katowic i Wrocławia i 35% Rzeszowa. Autorzy raportu konkludowali: „ciężar opieki nad uchodźcami i uchodźczyniami z Ukrainy jest niemalże w całości pozostawiony na barkach samorządów”².

Pod koniec lutego i w pierwszych dniach marca 2022 roku granicę ukraińsko-polską codziennie przekraczało ponad 100 tys. osób³. Pamiętamy tłumy na granicy i spontanicznie organizowaną obywatelską pomoc w kryzysie humanitarnym. Większość przybyłych stanowiły kobiety i dzieci. Wśród nich również grupy szczególnie wrażliwe – dzieci bez opieki rodziców, dzieci z placówek i rodzin zastępczych.

Osiem dni po wybuchu wojny, 4 marca 2022 roku, wobec masowego napływu wysiedleńców z Ukrainy Rada Unii Europejskiej wydała Decyzję dającą możliwość zastosowania Dyrektywy z 2001 roku o minimalnych standardach przyznawania ochrony tymczasowej w państwach przyjmujących⁴. Dzięki te-

---

¹ <https://samorząd.pap.pl/kategoria/aktualnosci/raport-siedmiu-na-dziesieciu-ukraincow-mieszka-w-obszarach-metropolitalnych/> 27.07.2022

² Marcin Wojdat, Paweł Cywiński, *Miejska gościnność; wielki wzrost, wyzwania i szanse. Raport o uchodźcach z Ukrainy w największych polskich miastach*, kwiecień 2022, s. 5.

³ Tamże.

⁴ Decyzja wykonawcza Rady (UE) 2022/382 z dnia 4 marca 2022 r. stwierdzająca istnienie masowego napływu wysiedleńców z Ukrainy w rozumieniu art. 5 dyrektywy 2001/55/WE, Dyrektywa Rady UE 2001/55/WE z dnia 20 lipca 2001 r. w sprawie minimalnych standardów przyznawania tymczasowej ochrony na wypadek masowego napływu wysiedleńców oraz środ-

mu przy granicy ukraińsko-polskiej nie utworzono obozów dla uchodźców, tylko zaoferowano ochronę i wsparcie, pozostawiając swobodę wyjazdów i wjazdu do innych krajów. Zgodnie z Dyrektywą UE Państwa Członkowskie przyjmujące obywateli Ukrainy przybywających po 24 lutego, ustanowiły ochronę tymczasową, która zakłada:

- stworzenie dokumentów pobytowych i rejestru danych osobowych osób korzystających z ochrony;
- zezwolenie na podjęcie własnej działalności lub pracy, stworzenie możliwości kształcenia dorosłych i dzieci;
- dostęp do odpowiedniego zakwaterowania;
- opiekę medyczną;
- pomoc społeczną i uzyskanie środków do życia dla przybyszów.

Zgodnie z tymi przepisami dzieciom korzystającym z ochrony tymczasowej zapewnia się dostęp do edukacji na tych samych warunkach, jakie mają małoletni przyjmujących Państw Członkowskich. Szczególną wagę przywiązuje się do zapewnienia ochrony małoletnim pozbawionym opieki i zobowiązuje się wszystkie państwa do tak szybkiego, jak to tylko możliwe zapewnienia niezbędnej ochrony ze strony kuratora lub innych właściwych osób. W czasie trwania tymczasowej ochrony małoletnim pozbawionym opieki rodziców lub prawnego opiekuna zapewnia się możliwość pozostawiania pod opieką krewnych, rodziny zastępczej, lub osób, które zajmowały się dzieckiem w czasie ucieczki lub pobyt w ośrodkach specjalnie przystosowanych do przyjmowania małoletnich lub nieletnich. W Dyrektywie podkreśla się też, że opinia dziecka powinna być wzięta pod uwagę z uwzględnieniem jego wieku i dojrzałości. Czas należyj ochrony tymczasowej ustala i ewentualnie przedłuża Rada Europy z uwzględnieniem możliwości korzystania z pobytu dzieciom i ich rodzinom do zakończenia aktualnego okresu nauki szkolnej.

W pierwszych tygodniach, pod koniec lutego i w marcu, stworzono w Polsce przejściowe punkty relokacyjne. To, co okazało się korzyścią dla dorosłych, dla dzieci, zwłaszcza tych podróżujących bez rodziców, mogło stanowić zagrożenie. Ze względu na konieczną ochronę przed handlem ludźmi i innymi zagrożeniami, niezbędna stała się rejestracja dzieci i monitorowanie ich podróży. W pierwszych tygodniach wojny odbywało się to jednak bez kontroli, a spontanicznie organizowana pomoc polegała często na przewożeniu uchodźców bez żadnej rejestracji w różnych kierunkach kraju i poza granice.

---

ków wspierających równowagę wysiłków między Państwami Członkowskimi związanych z przyjęciem takich osób wraz z jego następstwami, z.U.U.E.L.2001.2012.12.

Nie wiadomo, ile dzieci bez opieki wjechało do Polski w pierwszych dniach i tygodniach wojny, ani ile spośród nich pojechało do innych krajów.

Szczegółowe warunki ochrony dzieci zostały sprecyzowane 12 marca w Ustawie o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa⁵ i od tego czasu wprowadzono jednolite zasady rejestrowania dzieci wjeżdżających do Polski. W Ustawie z 12 marca zagwarantowano najważniejsze prawa tej grupie dzieci. Zapewniono włączenie do krajowego systemu ochrony dzieci przez obowiązkową identyfikację i rejestrację. Sądy rodzinne zobowiązano do szybkiego (w ciągu trzech dni) ustanowienia ochrony tymczasowej dla dzieci przybyłych na terytorium RP bez rodziców i prawnych opiekunów. Uprawnienia opiekuna tymczasowego nie naruszają uprawnień rodziców i opiekunów prawnych, a dają możliwość reprezentowania dziecka na terenie Polski i korzystania ze świadczeń. Kolejnym zobowiązaniem państwa jest umieszczenie dzieci we właściwym miejscu: z dorosłymi spokrewnionymi, w rodzinie zastępczej lub w ośrodkach przystosowanych do pobytu dzieci. W ramach korzystania ze świadczeń służby zdrowia, edukacji i pomocy społecznej zobowiązano się do równego traktowania przybyłych dzieci i niedyskryminacji.

Dzieci – uchodźcy, dzieci cudzoziemskie bez opieki

Dzieci stanowią dużą liczbę uchodźców z Ukrainy. W Polsce stanowią 42% osób, które otrzymały numery PSESL Ukr⁶. Dnia 1 lipca 2023 roku 974 377 osób z Ukrainy posiadało w Polsce ochronę czasową, z czego 429 976 to niepełnoletni. 8% dzieci ukraińskich przebywa w Polsce bez rodziców i prawnych opiekunów. Zapewnienie odpowiedniej ochrony tym dzieciom jest ważnym zadaniem. Szczególnie wobec bezprawnej ewakuacji dzieci ukraińskich do Rosji. Już 19 marca 2022 roku Ministerstwo Polityki Społecznej Ukrainy ogłosiło, że 19,5 tys. dzieci zostało przymusowo wywiezionych do Rosji. W tym samym czasie udało się ewakuować niemal 5 tys. dzieci z placówek opiekuńczych, z których 2522 na tereny Ukrainy Zachodniej i 2372 dzieci do innych krajów. Z tej drugiej grupy Polska przyjęła 71% dzieci⁷.

Uchodźcy to osoby, które zmuszone są opuścić swe miejsce zamieszkania z powodu zagrożenia zdrowia, życia bądź wolności wywołanego przez konflikt

---

⁵ Dz.U. z 2022 r. poz. 583 z późn. zm.

⁶ Ukraine situation. Regional refugee response plan, UNHCR 2023.

⁷ <https://www.kmu.gov.ua/en/news/about-5000children-from-vulnerable-categories-being-brought-up-in-institutional-care-facilities>, 19.03.2022

zbrojny lub prześladowania oraz osoby, które na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniami z powodu swej rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu przekonań politycznych przebywają poza granicami państwa, którego są obywatelami i nie mogą lub nie chcą z powodu tych obaw korzystać z ochrony tego państwa⁸. Międzynarodowe przepisy określają sposoby ochrony tej grupy. Polska po ratyfikowaniu Konwencji Genewskiej wprowadziła ustawę o cudzoziemcach⁹ i o udzieleniu cudzoziemcom ochrony¹⁰.

Mianem dzieci cudzoziemskich bez opieki określa się małoletnich cudzoziemców przebywających na terenie RP bez rodziców i opiekunów prawnych. Ta grupa dzieci jest narażona na szczególne niebezpieczeństwa – są to bowiem osoby małoletnie, niesamodzielne, które nie mają swego przedstawiciela prawnego, nie znają języka i kultury nowego kraju i często są zagrożone dyskryminacją, przemocą, handlem ludźmi.

W grupie dzieci bez rodziców, które przybyły z Ukrainy wyróżnia się małoletnich:

- którzy samodzielnie przekroczyli granicę lub przebywają na terenie RP bez osoby dorosłej (*unaccompanied children*);
- pod opieką osoby dorosłej, ale rozłączone z rodziną (*separated children*);
- dzieci, które przyjechały w grupach, pod opieką wychowawców placówek, opiekunów rodzin zastępczych.

W polskim systemie pieczy zastępczej od wielu lat mamy już do czynienia z dziećmi cudzoziemskimi i są to przybysze z różnych krajów¹¹. Różne bywały powody ich przybycia – czasem były to dzieci opuszczone przez rodziców, odebrane przypadkowym opiekunom z powodu zaniedbania lub krzywdy, w okresach różnych konfliktów i wojen byli też uchodźcy, czasem nastolatkiem samodzielnie przekraczający granicę Polski. Były też ofiary handlu. W ostatnich latach odnotowywano rocznie około 200 dzieci cudzoziemskich w polskich placówkach i rodzinach zastępczych¹². Od 24 lutego 2022 roku skala jest inna i sytuacja odmienna.

---

⁸ Konwencja dotycząca statusu uchodźców, sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951 r. Dz. U. z 1991 r. nr 119, poz. 515.

⁹ Ustawa o cudzoziemcach z 13 czerwca 2003 roku, nowelizowana posiada tekst ujednolicony z 12 grudnia 2013 roku, Dz.U. z 2013 r., poz. 1650.

¹⁰ Ustawa o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej z 13 czerwca 2003 roku, Dz.U. z 2003 r. nr 128, poz. 1176.

¹¹ Maria Kolankiewicz, Dzieci cudzoziemskie bez opieki w Polsce: podstawowe problemy i fory pomocy, „Dziecko Krzywdzone: teoria, badania, praktyka”, 2015, 14/2, 72-87

¹² <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/dzieci-i-rodzina/dzieci/pieczna-zastepcza-w-2021-roku,1,6.html>

Według informacji Ministerstwa Sprawiedliwości w okresie od 12 marca do 31 sierpnia 2023 roku dla **37 330** dzieci ukraińskich przebywających w Polsce bez obojga rodziców ustanowiono opiekunów tymczasowych. Opiekunami najczęściej zostają osoby wskazane przez rodziców, krewni lub przyjaciele, którzy przybyli tu razem z dziećmi.

Obecnie możemy wyróżnić kilka grup dzieci, które przebywają w Polsce bez rodziców:

- dzieci przybyłe z osobami towarzyszącymi z Ukrainy i pozostające pod opieką osób, które zostały ustanowione opiekunami tymczasowymi;
- dzieci w placówkach opiekuńczych i specjalistycznych (w różnych formach opieki grupowej) umieszczone w miejscach pobytu tymczasowego razem ze swymi wychowawcami;
- dzieci ukraińskie umieszczone w polskim systemie pieczy zastępczej (wśród nich te, które wcześniej były w ukraińskim systemie opieki, i te które trafiły do tego systemu po raz pierwszy);
- dzieci w utworzonych już w Polsce rodzinach zastępczych i rodzinnych domach dziecka z ukraińskimi opiekunami;
- nastolatki, dla których nie ustanowiono opiekuna tymczasowego, którzy znajdują się poza systemem ochrony;
- małoletni, którzy przybyli z Ukrainy, ale nie są obywatelami Ukrainy i pozostają poza systemem ochrony w niejasnej sytuacji pobytowej.

Status i miejsce pobytu określa w każdym przypadku decyzja rodziców dziecka wyrażona w postaci aktu notarialnego o przekazaniu opieki konkretnej osobie lub decyzja władz ukraińskich (sądu lub służb pomocy dzieciom) o umieszczeniu dziecka w placówce lub rodzinie zastępczej oraz zgoda na wyjazd z Ukrainy.

Ukraińska służba pomocy dzieciom

Ukraiński system edukacji i opieki nad dziećmi różni się od polskiego¹³. Według Konstytucji ochrona i wychowanie dzieci pozbawionych opieki rodziców należy do państwa. Ukraińska ustawa o ochronie dzieciństwa¹⁴ z 2001 roku, wielokrotnie nowelizowana, jest ważnym aktem prawnym określającym

---

¹³ Na podstawie wykładu Viry Korniat, Kierowniczkki katedry Pedagogiki Społecznej i Pracy Socjalnej Wydziału Pedagogicznego Lwowskiego Narodowego Uniwersytetu im. Iwana Franki, Warszawa 24 kwietnia 2023.

¹⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14?lang=en#Text>; Про охорону дитинства (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 30, ст.142)

prawa dziecka. Ustawa ta określa status dzieci pozostających pod pełną opieką państwa: są to dzieci osierocone i dzieci pozbawione opieki rodzicielskiej. Status ten został określony i zapoczątkowany w 2008 roku, a przepisy zostały znowelizowane w związku z wybuchem wojny w roku 2022¹⁵. W 2008 roku na podstawie ustawy o zapewnieniu organizacyjno-prawnych warunków ochrony socjalnej sierot i dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej stworzono w Ministerstwie Polityki Społecznej jednolity system informacyjno-analityczny „Dzieci”¹⁶. Powstał bank danych o sierotach i dzieciach pozbawionych opieki oraz potencjalnych opiekunach, kandydatach na rodziców adopcyjnych i zastępczych¹⁷.

Zgodnie ze znowelizowaną w czasie wojny ustawą status dziecka sieroty określa się na podstawie aktu zgonu rodziców, natomiast status pozbawionego opieki przysługuje dzieciom:

- 1) których rodzice zostali pozbawieni praw rodzicielskich, co zostało stwierdzone orzeczeniem sądu;
- 2) które zostały odebrane rodzicom, bez pozbawienia praw rodzicielskich, co zostało stwierdzone orzeczeniem sądu;
- 3) których rodzice zostali uznani za zaginionych, co zostało stwierdzone orzeczeniem sądu;
- 4) których rodzice zostali uznani przez sąd za zmarłych, co potwierdza akt zgonu wydany przez organy stanu cywilnego;
- 5) których rodzice zostali uznani za niezdolnych do pracy, co zostało stwierdzone orzeczeniem sądu;
- 6) których rodzice odbywają karę w miejscach pozbawienia wolności, co zostało stwierdzone wyrokiem sądu;
- 7) których rodzice pozostają w areszcie w toku postępowania karnego, co potwierdza postanowienie sędziego śledczego (sądu);

---

¹⁵ Про затвердження Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини» Постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2022 р. № 1013 [W sprawie zatwierdzenia Procedury postępowania przez organy opieki i kuratori czynności związanych z ochroną praw dziecka. Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy z dnia 10 września 2022 r.] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013-2022-%D0%BF#Text>

¹⁶ Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text>

¹⁷ Про ведення банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів». Наказ Міністерства соціальної політики України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-16#Text>

- 8) których rodzice są poszukiwani przez organy Policji Państwowej z powodu braku informacji o miejscu ich pobytu, co zostało stwierdzone orzeczeniem sądu lub zaświadczeniem organów Policji Państwowej o poszukiwaniu rodziców i braku informacji o ich miejscu pobytu;
- 9) których rodzice cierpią na chorobę, która uniemożliwia im pełnienie obowiązków rodzicielskich, co zostało potwierdzone stwierdzeniem komisji lekarsko-doradczej zakładu opieki zdrowotnej, że ojciec, matka chorują na chorobę uniemożliwiającą wywiązywanie się z obowiązków rodzicielskich, wydane w trybie określonym przez Ministerstwo Zdrowia;
- 10) porzuconym, których rodzice są nieznanymi, porzuconym w szpitalu położniczym, innym zakładzie opieki zdrowotnej, albo których rodzice i inni krewni odmówili przyjęcia z tych placówek, o których sporządzono akt w formie zatwierdzonej przez Ministerstwo Zdrowia i Ministerstwo Spraw Wewnętrznych;
- 11) których rodzice nie wywiązują się z obowiązków w zakresie wychowania i utrzymania dziecka z powodu pobytu na terytoriach znajdujących się w rejonie działań wojennych lub na terytorium czasowo okupowanym, co jest potwierdzone aktem sporządzonym przez służby pomocy dzieciom;
- 12) których rodzice są poszukiwani lub uznani za zaginionych w szczególnych okolicznościach, co potwierdza wypis z Jednolitego Rejestru Osób Zaginionych w Szczególnych Okolicznościach (przed jego uruchomieniem wypis z Jednolitego Rejestru Śledczych);
- 13) których rodzice są jeńcami wojennymi (w niewoli państwa agresora), co potwierdza zaświadczenie przedsiębiorstwa państwowego, któremu powierzono funkcje Biura Informacji Narodowej zgodnie z Ustawą Ukrainy „O obronie Ukrainy”;
- 14) których rodzice zostali pozbawieni wolności osobistej (zatrzymani, więźci jako zakładnicy) przez władze państwa agresora (administracje okupacyjne i siły zbrojne), co potwierdza zaświadczenie przedsiębiorstwa państwowego, któremu powierzono funkcje Narodowe Biuro Informacji zgodnie z Ustawą Ukrainy „O obronie Ukrainy”;
- 15) które zostały odseparowane od rodziny, uznane za uchodźcę lub osobę potrzebującą dodatkowej ochrony, zgodnie z Ustawą Ukrainy „O uchodźcach i osobach potrzebujących dodatkowej lub tymczasowej ochrony”.

Decyzje o przyznaniu dziecku statusu sieroty lub dziecka pozbawionego opieki podejmuje Służby pomocy dzieciom – organy administracji rządowej na poziomie obwodów – na wniosek lokalnych Służb pomocy dzieciom. W decyzji tej określa się również okoliczności pozostawienia dziecka oraz miejsce

i formę umieszczenia dziecka: w rodzinie zastępczej, internacie, szkole. Obwodowe służby pomocy dzieciom podległe Ministerstwu Polityki Społecznej mają rozległe kompetencje w zakresie organizacji różnych form opieki, kierowania dzieci do placówek i rodzin zastępczych, prowadzenia regionalnego systemu informatycznego „Dzieci”, mogą też reprezentować dziecko przed sądem.

W Ukrainie do 2010 roku preferowane było umieszczanie dzieci w całodobowych instytucjach państwowych: domach dziecka i internatach ze szkołami:

- 1) w domach małych dzieci (dla dzieci do lat trzech);
- 2) domach dziecka (dla dzieci w wieku 3–6 lat); i
- 3) szkołach z internatem (dla dzieci od 6. do 14. lub 16. roku życia).

Są to instytucje zamknięte, dzieci wychodzą poza dom tylko pod opieką nauczycieli, wychowawców. Po ukończeniu 11-klasowej szkoły (podstawowej i gimnazjum) młodzi mogą kontynuować naukę w szkołach wyższych i, jeśli się uczą, otrzymywać pomoc państwa do 23 roku życia w postaci bezpłatnej szkoły z internatem. Opuszczającym placówki sierotom i osobom pozbawionym opieki rodziny państwo zapewnia wsparcie materialne i mieszkaniowe, gwarantuje pełne wsparcie do 23 roku życia, tym, którzy się uczą, a także pomoc w znalezieniu pierwszego zatrudnienia i możliwość zamieszkania w lokalu, w którym żyli przed umieszczeniem w placówce. Ponieważ tylko 4% wszystkich dzieci przebywających w systemie opieki całodobowej rzeczywiście nie ma rodziców, to w roku 2020 wstrzymano nabór do internatów, a rodziców zobowiązano do zabierania swych dzieci na weekendy i wakacje. Oprócz tych instytucji istnieją również internaty dla dzieci z różnego typu niepełnosprawnościami – ośrodki rehabilitacji społecznej i psychologicznej oraz schroniska dla dzieci zdemoralizowanych, młodych, którzy uciekają z domów i placówek, włączają się. Mogą to być placówki miejskie lub regionalne.

Od 2008 roku zaczęły się rozwijać rodziny zastępcze (planowane dla maksimum czworga dzieci) i rodzinne domy dziecka (od pięciorga do dziesięciorga dzieci)¹⁸. Osoby spokrewnione z dzieckiem mogą pełnić funkcje opiekunów, ale nie są ustanawiane rodzinami zastępczymi. W 2017 roku Rada Ministrów przyjęła program strategii na rzecz reformy systemu instytucji na lata 2017–2026¹⁹. Rozpoczął się proces deinstytucjonalizacji, obowiązek tworzenia małych form opieki dostosowanych do potrzeb dzieci nałożono na gminy. Pro-

---

¹⁸ Положення Про прийомну сім'ю) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%BF#Text>; Положення Про дитячий будинок сімейного типу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text>.

¹⁹ Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу. Розпорядження кабінету

ces ten miał objąć również szkoły specjalne z internatami dla dzieci z różnymi niepełnosprawnościami. Wraz z wybuchem wojny reforma została zatrzymana.

W Ukrainie nastolatki mają nieco inny status. Dzieci do 14. roku życia określa się mianem małoletnich, od 14. do 18. roku życia – niepełnoletnich. Młodzi od 14. r.ż. mają większą autonomię, mogą samodzielnie zwrócić się do sądu w sprawie ochrony swoich praw i interesów²⁰. Opiekę nad dzieckiem osieroconym ustanawia się do 14. r.ż., dla młodzieży powyżej 14. r.ż. – kuratelę. Najczęściej funkcje te powierza się dziadkom lub dalszym krewnym dziecka, mogą nimi zostać też inne osoby bliskie dziecku. W tej sprawie decyzja również należy do administracji państwowej i podejmowana jest na wniosek służb pomocy dzieciom. Opiekunem i kuratorem może zostać ktoś z rodziny, sąsiadów, znajomych²¹. Nastolatki po wybuchu wojny często samodzielnie przekraczali granicę Polski. W Stalowej Woli²² już w pierwszym miesiącu odnotowywano obecność ponad 400 takich małoletnich. A pewnie nie wszyscy nastolatki tam trafiali. Te różnice prawne powodują konieczność dostosowania planów młodych Ukraińców i programów pomocy do rzeczywistości i prawa obowiązującego w Polsce, gdzie nie mogą cieszyć się taką swobodą, a nauka jest obowiązkowa do 18. roku życia.

Organizacja pomocy dzieciom z ukraińskich placówek przybyłym do Polski

Od początku wojny aktywne były organizacje pozarządowe. Już pod koniec lutego Fundacja Happy Kids, Stowarzyszenie SOS Wioski Dziecięce, Caritas, Klub Inteligencji Katolickiej, we współpracy z ukraińskimi partnerami zaczęły organizować przyjazd do Polski dzieci ukraińskich z placówek i rodzin zastępczych. Było to możliwe, bo stowarzyszenia te już od kilku lat miały organizacje partnerskie w Ukrainie. Gdy władze obwodu odesskiego i donieckiego wyznaczyły placówki, które należy ewakuować, zorganizowano transport. Ponad 1,5 tys. dzieci przyjechało do Polski w zorganizowanych grupach już 28 lutego, 2 i 3 marca 2022.

міністрів України від 9 серпня 2017 р. № 526 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-%D1%80#Text>

²⁰ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/2947-14/stru#Stru>, art. 18.

²¹ Kodeks Cywilny Ukrainy i Ustawa o państwowej pomocy rodzinom z dziećmi, https://minjust.gov.ua/m/str_30199

²² Rozmowa z p. Markiem Głuszakiem odpowiedzialnym za punkt w Stalowej Woli, 17.10.2022.

Dnia 5 marca Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej powołało dwa sztaby – *Miejsca dla Dzieci* i *Ewakuacja dzieci* – których zadaniem była koordynacja ewakuacji, przyjęcie i rozlokowanie dzieci z ukraińskiego systemu opieki nad dziećmi, zapewnienie im bezpieczeństwa. Punkt recepcyjny dla grup dzieci ukraińskich z placówek, rodzin zastępczych oraz małoletnich bez opieki stworzono w Stalowej Woli²³. Tam rejestrowano zarówno zorganizowane grupy dzieci, jak małoletnich, którzy samodzielnie przekroczyli granicę; tam stworzono miejsce na krótki pobyt i transport do miejsc docelowych. Niektóre grupy jechały od razu do wyznaczonych wcześniej miejsc, które zgłaszały władze powiatów. Szybka reakcja organizacji pozarządowych, wolontariuszy i samorządów umożliwiła w krótkim czasie przyjazd i przyjęcie tysięcy dzieci.

Fundacja Happy Kids zorganizowała najpierw transport 770 dzieci wraz z opiekunami z domów dziecka z Charkowa i Odessy (łącznie 831 osób), a potem kolejnej grupy 540 dzieci z domów dziecka z Mikołajowa i Chersonia²⁴. Po zlokalizowaniu na terenie Ukrainy placówek i rodzin zastępczych wymagających ewakuacji zorganizowano transport do granicy, przejęcie dzieci w punktach recepcyjnych i ulokowanie w bezpiecznych miejscach. Potem w wielu polskich miastach i wsiach rozpoczęła się praca polegająca na zabezpieczeniu najważniejszych potrzeb. W porozumieniu z Ministerstwem Rodziny i Polityki i samorządami dzieci ulokowano w hotelach, placówkach oświatowych lub opiekuńczych. Niekiedy trafiały do ośrodków wczasowych, sanatoryjnych. Centrum konferencyjno-szkoleniowe Ossa koło Rawy Mazowieckiej stało się tymczasowym domem dla kilkuset dzieci ewakuowanych z domów dziecka z Odessy i Charkowa²⁵. Duża liczba dzieci znalazła schronienie na terenie województwa łódzkiego (powiat rawski), pomorskiego (w powiecie słupskim, kościerskim), dolnośląskiego (w powiecie ząbkowickim i kłodzkim). Niektóre grupy dzieci wraz ze swymi wychowawcami ulokowane zostały w placówkach opiekuńczych, w których w wyniku reformy zwolniły się przestrzenie w większych budynkach (Łódź, Krzydłina Mała), w domach wczasów dziecięcych (w Wygoninie, Garczynie, Dusznikach, Bardzie), w ośrodkach wypoczynkowych, kolonijnych, hotelach, domach należących do samorządów (Szamocin), organizacji pozarządowych, użyczonych przez osoby i firmy (Wrocław, Stary Wołów). Wszędzie aktywnie działały miejscowe służby i sztaby kryzysowe,

---

²³ Jak przyp. 22.

²⁴ Wywiad z Aleksandrem i Izabelą Kartasińskimi, 27.05.2022.

²⁵ Informacje na temat Ossy na podstawie rozmowy przeprowadzonej w dniu 11.10.2022 z p. Oksaną Klymiuk i Dyrektorem Centrum Konferencyjno-Szkoleniowego Bartoszem Marszałkiem.

a także uzyskiwano ogromne wsparcie miejscowej ludności i lokalnych firm, z zaangażowaniem organizowano zbiórki na potrzeby dzieci, co w pierwszych dniach i tygodniach miało ogromne znaczenie. Gminne i powiatowe służby pomocy społecznej organizowały, wspierały i nadzorowały całość przedsięwzięcia na swoim terenie.

Dzieci z ukraińskich placówek opiekuńczych, które przybyły do Polski miały za sobą długą podróż. Przyjechały z Charkowa, Kijowa, Chersonia, Lwowa, Czerkasów, Odessy, Połtawy, Żytomierza, Mariupola, Browarów, Równego, Kowla, Krzywego Rogu, Chmielnickiego. Są to grupy o zróżnicowanym charakterze: domy dziecka, internaty socjalno-wychowawcze, placówki specjalistyczne dla dzieci wymagających oddziaływań resocjalizacyjnych lub leczniczych. Podopieczni tych placówek to niekiedy dzieci opuszczone, ale najczęściej to dzieci umieszczone mocą administracyjnych decyzji służb socjalnych w różnego typu domach dziecka lub szkołach z internatem dla dzieci z problemami rozwojowymi, z niepełnosprawnościami. W grudniu 2022 w ukraińskich placówkach w miejscach tymczasowego pobytu na terenie Polski było **2367** dzieci, a do września 2023 odnotowano 2775 małoletnich, spośród których 735 opuściło nasz kraj²⁶. Oprócz tego, do września 2023 roku w polskim systemie pieczy zastępczej umieszczono **940** (do grudnia 2022 – **823**) małoletnich Ukraińców²⁷. Z tej grupy w rodzinnej pieczy znalazło się 830 dzieci, a w formach instytucjonalnych – 110.

Małoletni z ukraińskiej pieczy zastępczej – dane z ewidencji na dzień 31.12.2022 r.

Województwo	Liczba dzieci z pieczy
Dolnośląskie	228
Kujawsko-pomorskie	31
Lubelskie	114
Lubuskie	12
Łódzkie	661
Mazowieckie	86
Małopolskie	138
Opolskie	18
Podkarpackie	39
Podlaskie	13

²⁶ Ministerstwo Sprawiedliwości, Departament Spraw Rodzinnych i Nieletnich, Odpowiedź na wniosek o udostępnienie informacji publicznej, 10 października 2023.

²⁷ Ministerstwo Sprawiedliwości, Departament Spraw Rodzinnych i Nieletnich, Odpowiedź na wniosek o udostępnienie informacji publicznej, 12 stycznia 2023.

Mali uchodźcy – dzieci z ukraińskich placówek w Polsce

Województwo	Liczba dzieci z pieczy
Pomorskie	463
Śląskie	215
Świętokrzyskie	25
Warmińsko-mazurskie	52
Wielkopolskie	124
Zachodniopomorskie	148
RAZEM	2367

Źródło: Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej.

Ponadto według Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej w okresie od 24 lutego do końca 2022 roku, 324 dzieci ukraińskich trafiło do polskich placówek i rodzin zastępczych. Część z nich (86) wcześniej już przebywała w ukraińskim systemie opieki. Niestety, informacje Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej i Ministerstwa Sprawiedliwości dotyczące dzieci ukraińskich w systemie pieczy zastępczej różnią się znacznie, bo z informacji MS wynika, że w tym czasie sądy orzekły o umieszczeniu 828 dzieci w pieczy zastępczej. Może to wynikać z faktu opuszczenia placówki lub wyjazdu rodziny bez powiadomienia polskiego sądu, bo wszystkie decyzje w sprawach tych grup dzieci podejmuje władze ukraińskie.

Lp.	Województwo	Liczba dzieci z pieczy zastępczej na terenie Ukrainy, umieszczona na terenie jednostki samorządu od 24 lutego 2022 r. do 1.01.2023 r., z tego:		Liczba dzieci spoza pieczy zastępczej na terenie Ukrainy, umieszczona w systemie pieczy zastępczej na terenie jednostki samorządu od 24 lutego 2022 r. do 1.01.2023 r., z tego:	
		w instytucjonalnej pieczy zastępczej ogółem	w rodzinnej pieczy zastępczej ogółem	w instytucjonalnej pieczy zastępczej ogółem	w rodzinnej pieczy zastępczej ogółem
1	Dolnośląskie	10	1	18	7
2	Kujawsko-pomorskie	0	2	9	5
3	Lubelskie	26	0	5	8
4	Lubuskie	0	0	4	5
5	Łódzkie	32	0	8	0
6	Małopolskie	2	0	16	7
7	Mazowieckie	0	0	26	11
8	Opolskie	5	0	0	0
9	Podkarpackie	2	0	6	0
10	Podlaskie	0	0	2	1

Lp.	Województwo	Liczba dzieci z pieczy zastępczej na terenie Ukrainy, umieszczona na terenie jednostki samorządu od 24 lutego 2022 r. do 1.01.2023 r., z tego:		Liczba dzieci spoza pieczy zastępczej na terenie Ukrainy, umieszczona w systemie pieczy zastępczej na terenie jednostki samorządu od 24 lutego 2022 r. do 1.01.2023 r., z tego:	
		w instytucjonalnej pieczy zastępczej ogółem	w rodzinnej pieczy zastępczej ogółem	w instytucjonalnej pieczy zastępczej ogółem	w rodzinnej pieczy zastępczej ogółem
11	Pomorskie	2	0	12	13
12	Śląskie	0	3	13	12
13	Świętokrzyskie	0	0	2	0
14	Warmińsko-mazurskie	0	0	2	0
15	Wielkopolskie	0	0	13	5
16	Zachodniopomorskie	1	0	23	5
RAZEM		80	6	159	79

Źródło: Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej.

Poważnym problemem Ukrainy jest utrata dużej liczby dzieci. Pomoc dzieciom przyjętym do krajów Europy koordynowana jest i konsultowana z przedstawicielami władz Ukrainy. W intencji jak najlepszej organizacji opieki nad przybyłymi grupami dzieci, 30 czerwca dwie panie minister Polski i Ukrainy podpisały Deklarację polityczną²⁸, w której obie strony zapewniały o:

- wzajemnej współpracy na rzecz dobrowolnego powrotu tych dzieci do Ukrainy;
- organizacji szkoleń oraz wymiany doświadczeń między ekspertami i praktykami;
- rejestracji małoletnich bez opieki przez Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej;
- nieprzeprowadzaniu procedur adopcyjnych dzieci ukraińskich w czasie trwania konfliktu zbrojnego;
- organizacji w Polsce bezpłatnej pomocy prawnej oraz przekazywaniu dzieciom informacji dotyczących przysługujących im praw i dostępnych usług w zrozumiałym dla nich języku;

---

²⁸ Deklaracja Polityczna między Ministrem Rodziny i Polityki Społecznej Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Polityki Społecznej Ukrainy w sprawie ochrony socjalnej dzieci dotkniętych działaniami wojennymi i konfliktami zbrojnymi podpisana w Warszawie, 30 czerwca 2022 roku przez Minister Marlenę Małąg i Minister Marynę Lazebną.

- zapewnieniu wysokiej jakości opieki oraz – gdy to będzie zgodne z dobrem dziecka – zachowaniu bliskiego kontaktu przez dzieci z jednej placówki; Przed organizatorami pobytu grup w Polsce stanęło kilka pilnych zadań:
- szybkie zakwaterowanie dzieci;
- sformalizowanie pobytu dzieci (identyfikacja, rejestracja, opieka tymczasowa, świadczenia);
- rozpoznanie sytuacji zdrowotnej dzieci (opieka stomatologiczna, szczepienia, diagnostyka i leczenie);
- organizacja edukacji (włączenie dzieci do polskiego systemu oświaty, specjalne potrzeby edukacyjne, opinie i orzeczenia lub zorganizowanie możliwości dostępu do systemu ukraińskiego – sprzętu i łączy internetowych);
- organizacja czasu wolnego, zajęć dla dzieci i kontaktów z otoczeniem, zajęć specjalistycznych;
- ustalenie zasad współpracy między ukraińskimi opiekunami i polskimi organizatorami pomocy.

W pierwszym okresie dzięki ogromnemu zaangażowaniu instytucji, służb i społeczności lokalnych udało się zorganizować miejsca zakwaterowania, rejestrację dzieci, ustanowienie opiekunów tymczasowych i podstawową pomoc medyczną. Ale już w pierwszych dniach i tygodniach pojawiły się trudne problemy. Sygnalizowano, że nieznaną jest liczba dzieci, które przed wprowadzeniem ustawy z 12 marca i systemu rejestrowania dzieci przekroczyły granicę Polski i pojechały do innych krajów. Niejasny status miały dzieci (podobnie jak dorośli), które uciekały przed wojną w Ukrainie, ale nie miały tamtejszego obywatelstwa. Podobnie bez ochrony pozostawali nastolatki, którzy przybyli samodzielnie, bez rodziców i prawnych opiekunów i nie zalegalizowali pobytu w Polsce. Media opisywały sytuacje braku dostatecznej kontroli związanej z obecnością niepowołanych osób trzecich o niejasnych intencjach, włączających się do spraw organizacji pobytu dzieci (przypadek grupy 60 dzieci z Mariupola, które w marcu 2022 mieszkały w Domu Dziennikarza w Kazimierzu Dolnym)²⁹.

Obecność licznych ukraińskich placówek i rodzin zastępczych stopniowo ukazywała różnice organizacyjne i wychowawcze. Od marca 2022 roku w Polsce istnieją równoległe dwa systemy opieki rządzące się innymi zasadami. Różne są standardy liczebności dzieci w placówkach i rodzinach zastępczych, inne zasady kierowania do placówek, inna rola i odpowiedzialność kierowników

---

²⁹ <https://www.press.pl/tresc/71081,w-domu-dziennikarza-w-kazimierzu-dolnym-nie-ma-juz-sierot-z-mariupola>

placówek, którzy często pełnią funkcje opiekunów prawnych przebywających w nich dzieci. Inne są nie tylko standardy organizacyjne (wielkość placówek i rodzin zastępczych), ale też różne są zasady pracy wychowawczej (dominujące wychowanie grupowe, mniejsza indywidualizacja oddziaływań, inne metody dyscypliny). Wiele placówek ukraińskich zostało tymczasowo ulokowanych w małych gminach, niekiedy w obiektach znacznie odizolowanych od większych miejscowości. Choć miejsca te mają walory przyrodnicze, są wartościowe pod względem turystycznym i wypoczynkowym, to długi pobyt ogranicza możliwości integracji społecznej, utrudnia dostęp do zróżnicowanej oferty edukacyjnej. Jeśli liczna placówka mieści się w niewielkiej wsi, to włączenie dzieci ukraińskich do polskiej szkoły oznacza, że nagle stanowią one znaczną część uczniów i jest to sytuacja, do której ani nauczyciele, ani uczniowie nie są wystarczająco przygotowani.

Wiele dzieci, które przybyły w czasie wojny, ma za sobą traumatyczne przeżycia, wiele z nich było świadkami działań wojennych, widziały ofiary i zburzone domy, szybko organizowana podróż i konieczność adaptacji do obcego im kraju – wszystko to powoduje stres i wymaga wsparcia. Choć w wielu miejscach zorganizowano pomoc psychologiczną, a władze ukraińskie starają się zapewnić wsparcie online, to przedłużające się działania wojenne i niepewność co do przyszłości wymaga zorganizowania długofalowej strategii pomocy dzieciom i ich opiekunom.

Dużo placówek ulokowano w niewielkich miejscowościach i wsiach, o ubogiej ofercie edukacyjnej. Dlatego duża część młodzieży nadal uczy się zdalnie. Tam, gdzie były takie możliwości (m.in. w Łodzi, w Garczynie, Wygoninie) młodsze dzieci zostały zapisane do polskich szkół. Wciąż bardzo liczna kilkusetosobowa grupa dzieci w Ossie pod Rawą Mazowiecką kontynuuje naukę zdalną. W stosunku do niemałej grupy dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych konieczne było dokonanie diagnoz pedagogiczno-psychologicznych i uzyskanie opinii o potrzebie kształcenia specjalnego. Niekiedy trwało to wiele miesięcy, bo brakowało dokumentów, utrudniony był dostęp do specjalistów posługujących się językiem ukraińskim. Po uzyskaniu takich opinii niektóre dzieci podjęły naukę w szkołach specjalnych lub w specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych. Młodsze dzieci najczęściej rozpoczęły naukę w polskich szkołach, w niektórych placówkach zorganizowano prowizoryczne klasy i dzieci uczą się w systemie ukraińskim z nauczycielkami z Ukrainy mieszkającymi w Polsce. Jest też młodzież, która nie uczy się wcale, nie podejmuje nauki w polskich szkołach i nie korzysta z nauki zdalnej. W Polsce wszystkie dzieci podlegają obowiązkowi szkolnemu do 18. roku życia. W Ukrainie 17-latek, który skończy 11-klasową szkołę, może podjąć

studia lub rozpocząć pracę. I młodzież, która przybyła do Polski najchętniej podjęłaby pracę, ale nastolatkom nie wszędzie znajdują odpowiednie oferty.

Po zapewnieniu dachu nad głową, posiłków i podstawowego wyposażenia w odzież i obuwie, pilnym zadaniem było rozpoznanie potrzeb dzieci w zakresie opieki medycznej. Już w pierwszych badaniach ujawniły się ogromne potrzeby leczenia stomatologicznego, u wielu dzieci rozpoznawano niedobory wzrostu i wagi, niektóre miały niezdiagnozowane problemy zdrowotne albo nie miały dokumentacji wcześniejszego leczenia. Stopniowo uzyskiwano dokumenty z Ukrainy, a niektóre dzieci chore i niepełnosprawne, wymagały zastosowania ratunkowej procedury medycyny TRIAGE i szybkich decyzji o wdrożeniu leczenia czy skierowaniu do szpitali. Z jedną z placówek w Łodzi, gdzie przyjęto grupę dzieci z chorobami onkologicznymi, współpracowali w tym zakresie lekarze z Centrum Matki Polki. Ale niemal w każdej z przybyłych grup odnotowywano pewną liczbę dzieci z problemami zdrowotnymi: z chorobami serca, nerek, skóry, z zaburzeniami psychicznymi, autyzmem, zakażone wirusem HIV. Wszystkie dzieci zostały przebadane przez lekarzy pierwszego kontaktu, wiele z nich otrzymało skierowania do specjalistów, leczenie niektórych trwa do dziś.

W trudnej sytuacji znaleźli się ukraińscy opiekunowie i wychowawcy w placówkach. W pierwszych tygodniach pracowali nieustannie, dzień i noc, do czasu, kiedy nie został zorganizowany system zmian, które teraz następują raz na sześć tygodni lub co trzy miesiące. Wychowawcy są wspierani przez wolontariuszy, a w niektórych powiatach dodatkowo zatrudnieni zostali ukraińscy i polscy wychowawcy, żeby wesprzeć kolegów i stworzyć im możliwość odpoczynku i dni wolnych od pracy. Dyrektorzy placówek i wychowawcy, którzy zostali ustanowieni opiekunami tymczasowymi, mają dodatkowe obowiązki wynikające z reprezentowania dziecka w załatwianiu spraw formalnych, sądowych, towarzyszenia w czasie wizyt lekarskich czy spotkań u specjalistów.

Choć ustawa z 12 marca daje możliwość tworzenia ukraińskich rodzin zastępczych, to nie ma wielu kandydatów do pełnienia tych funkcji. W Łodzi jest pięć takich rodzin (dla jedenaściorga dzieci)³⁰, w Warszawie jedna, a dzieci potrzebujących takiej opieki jest więcej. Dlatego dzieci wymagające opieki umieszczane są w placówkach, co często powoduje zwiększenie liczby mieszkańców ponad przyjęty limit. Osobnym problemem jest zapewnienie dobrych warunków życia i rozwoju małym dzieciom. Dzieci, które przybyły z domów małych dzieci nadal pozostają w instytucjach, choć polskie przepisy nakazu-

---

³⁰ Informacja od Bartłomieja Kowalika z Centrum Administracyjnego pieczy zastępczej w Łodzi, 19 października 2023.

ją umieszczanie dzieci do 10. r.ż. w rodzinach zastępczych. Ponadto zdarzają się przypadki dzieci urodzonych w Polsce, których matki deklarują wolę, żeby powierzyć je rodzinom adopcyjnym, co w czasie trwania konfliktu zbrojnego w Ukrainie jest prawnie niemożliwe. Choć zgłaszają się polskie rodziny chętne do adoptowania tych dzieci, to najczęściej procedury są wstrzymywane.

W trakcie pobytu grup dzieci ukraińskich w Polsce dostrzeżono i sygnalizowano przypadki przemocy wobec dzieci (m.in. opisana w mediach sprawa wykorzystywania seksualnego dzieci w rodzinie zastępczej Swietłany P.)³¹. Również w placówkach zaobserwowano przykłady niewłaściwego dyscyplinowania dzieci (m.in. klapsy, szarpanie, ogolenie głowy za karę, policzkowanie). Wśród podopiecznych placówek zdarzają się osoby zdemoralizowane, które w przypadku nieskuteczności stosowanych środków wychowawczych (m.in. w Dusznikach, Garczynie, Łodzi) odesłani zostali do zakładów wychowawczych lub poprawczych. Młodzi wychowankowie placówek ukraińskich, którzy kończą 18 lat nie korzystają z programów usamodzielnienia. Niektórzy z nich wracają do Ukrainy, inni pozostają w placówkach, uczą się lub pracują, czasem pomagają w obsłudze. Decyzje dotyczące przyszłości podejmują w porozumieniu z władzami Ukrainy, choć, zdaniem polskich organizatorów, nie zawsze uwzględniany jest ich głos w sprawach decyzji o powrocie lub pozostaniu w Polsce.

Decyzje w sprawach dzieci ukraińskich podejmują zarówno władze Ukrainy, jak polskie instytucje. Ukraińskie służby pomocy dzieciom decydują o wyjazdach i powrotach placówek i rodzin zastępczych. Polskie sądy rodzinne i nieletnich podejmują decyzje o ustanowieniu opiekunów tymczasowych, o umieszczeniu w placówkach i rodzinach zastępczych. Wsparcie dla opiekunów tymczasowych oferują ośrodki pomocy społecznej, a powiatowe centra pomocy społecznej wspierają placówki ukraińskie zakwaterowane na terenie swoich powiatów. We wszystkich aktach prawnych podkreśla się jako naczelną zasadę najwyższy interes dziecka, ale w konkretnych przypadkach nie zawsze wiadomo, jaki organ ma definiować i oceniać ten najwyższy interes.

Wnioski

Od 22 lutego 2022 roku wkrótce miną dwa lata i wiadomo, że uchodźcy z Ukrainy pozostaną w Polsce dłużej. Dlatego konieczne są rozwiązania systemowe i monitorowanie sytuacji dzieci ukraińskich. Rozwiązania te powinny zostać wypracowane w ścisłej współpracy polsko-ukraińskiej dla zapobieżenia

---

³¹ <https://tvn24.pl/poznan/poznan-dzieci-mialy-bic-bite-i-wykorzystywane-seksualnie-podejrzana-52-letnia-matka-zastepcza-z-ukrainy-6182639>

sytuacjom, jakie mogą zagrażać dzieciom, i uniknięcia rozbieżności w działaniach podejmowanych przez władze polskie i ukraińskie. Konieczne jest stworzenie okazji do wysłuchania dzieci oraz osób, które mają z nimi bezpośredni kontakt, pracowników placówek i rodzin zastępczych. Oni najlepiej znają potrzeby i mają pomysły na ich rozwiązanie. Powinni zostać poinformowani przez rządy Polski i Ukrainy o dalekosiężnych planach. Skonkretyzowanie zasad pracy wychowawczej oraz instytucjonalne wsparcie dla placówek wzmocni poczucie bezpieczeństwa dzieci i pozwoli im na lepszą pracę w Polsce. Bezpieczeństwo i komfort psychiczny dzieci w dużej mierze zależą od relacji jakie mają z opiekunami, dlatego ważne jest zapewnienie odpowiedniego wsparcia nie tylko dzieciom, ale też ich opiekunom.

Nadal zbyt liczna grupa dzieci mieszka w Centrum Konferencyjno-Szkoleniowym w Ossie. Korzystną zmianą byłoby rozdzielenie tych ponad dwudziestu zróżnicowanych placówek i umieszczenie ich w pobliżu odpowiednich ośrodków specjalistycznych z dostępem do szkół specjalnych dla dzieci niewidomych, autystycznych i z innymi potrzebami zdrowotnymi. Pozytywnym przykładem jest wydzielenie mniejszych grup dzieci wraz ze swymi wychowawcami, które zostały przeniesione z Ossy do domów jednorodzinnych w Łodzi, i funkcjonują tam ze wsparciem polskich koordynatorów. W ten właśnie sposób warto analizować sytuacje liczniejszych grup dzieci i tworzyć możliwości zaspokojenia ich potrzeb edukacyjnych, zdrowotnych i specjalistycznych w bardziej kameralnych miejscach pobytu.

W trakcie już niemal dwuletniego okresu pobytu dzieci w Polsce ujawniły się różne problemy. W pierwszym okresie sygnalizowano:

- brak dostatecznej kontroli obecności osób trzecich, niepowołanych i o niejasnych intencjach, włączających się do spraw organizacji pobytu dzieci (przypadek grupy 60 dzieci z Mariupola, które w marcu 2022 roku mieszkały w Domu Dziennikarza w Kazimierzu Dolnym)³²;
- fakt nieznaney liczby dzieci bez opieki, które w pierwszych tygodniach, przed wprowadzeniem ustawy z 12 marca, przekroczyły granicę Polski i pojechały do innych krajów.

Dostrzegano i zgłaszano:

- przypadki przemocy wobec dzieci w rodzinach zastępczych (m.in. opisana w mediach sprawa wykorzystywania seksualnego dzieci w rodzinie zastępczej Swietłany P.)³³;

---

³² <https://www.press.pl/tresc/71081,w-domu-dziennikarza-w-kazimierzu-dolnym-nie-ma-juz-sierot-z-mariupola>

³³ <https://tvn24.pl/poznan/poznan-dzieci-mialy-bic-bite-i-wykorzystywane-seksualnie-podejrzana-52-letnia-matka-zastepcza-z-ukrainy-6182639>

- brak ochrony dla nastolatków, którzy przybywają do Polski bez rodziców i prawnych opiekunów i nie legalizują pobytu w Polsce;
- brak jasnych decyzji dotyczących młodych wychowanków pieczy zastępczej, którzy w trakcie pobytu w Polsce kończą 18 lat.

Pobyt ukraińskich wychowawców i opiekunów w Polsce warto wykorzystać w celu szkolenia i wprowadzania standardów ochrony dzieci, pozytywnej dyscypliny. Ten punkt dotyczący szkoleń i wymiany doświadczeń zawarty w deklaracji podpisanej przez panie minister nie został, jak dotąd, w wystarczającym stopniu zrealizowany. Rozwiązanie opisanych problemów i poprawa jakości opieki w placówkach to decyzje, które wymagają porozumienia i współpracy ukraińskich i polskich ekspertów.

Rekomendacje

1. Stworzenie polsko-ukraińskiego zespołu do spraw opieki nad dziećmi w celu opracowania:
  - pełnej diagnozy potrzeb dzieci ukraińskich w rodzinach zastępczych i placówkach opiekuńczych i możliwości ich optymalnego zaspokojenia;
  - standardów organizacyjnych placówek;
  - zasad pracy wychowawczej wykluczających stosowanie przemocy;
  - procedur ochrony dzieci;
  - dostosowania miejsc i organizacji pobytu do potrzeb dzieci;
  - uregulowania sytuacji prawnej, edukacyjnej i wychowawczej nastolatków;
  - określenie sytuacji i perspektyw dla młodych dorosłych opuszczających placówki i rodziny zastępcze.
2. Przeprowadzenie konsultacji medycznych, psychologicznych, pedagogicznych w celu ustalenia planu wychowawczego, zasad terapii i edukacji dla wszystkich dzieci, a w szczególności dla dzieci o specjalnych potrzebach (dzieci zakażone wirusem HIV, dzieci autystyczne, dzieci z upośledzeniem i innymi specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, z traumą wojenną).
3. Dostosowanie warunków pracy wychowawców i opiekunów ukraińskich w placówkach do panujących w Polsce warunków prawa pacy:
  - stworzenie bezpiecznych i stabilnych relacji wychowawczych dzieci z opiekunami;
  - zorganizowanie szkoleń i wymiany doświadczeń, wizyt studyjnych zgodnie z oczekiwaniami wychowawców ukraińskich i polskich organizatorów opieki;
  - zapewnienie wsparcia polskich koordynatorów we wszystkich miejscach, gdzie umieszone są grupy dzieci.

4. Budowanie przyszłości dzieci z pieczy zastępczej zgodnie z uzgodnionymi standardami jakości opieki i ochrony:
  - ujednoczenie orzecznictwa i form pomocy dla dzieci w rodzinach zastępczych;
  - stworzenie indywidualnej oceny najlepszego interesu każdego dziecka i planu pomocy zgodnie ze standardami międzynarodowej ochrony.

Bibliografia

- Kolankiewicz M. (2015). *Dzieci cudzoziemskie bez opieki w Polsce: podstawowe problemy i formy pomocy*, „Dziecko Krzywdzone: Teoria. Badania. Praktyka”, 14 (2), 72–87.
- Tymińska A. (2022). *Dzieci z pieczy zastępczej oraz małoletni bez opieki z Ukrainy. Ocena ex-post regulacji i praktyki stosowania specustawy ukraińskiej*. Helsińska Fundacja Praw Człowieka, październik 2022, s. 46–49.
- „Ukraine situation. Regional refugee response plan”, UNHCR 2023.
- Wojdat M., Cywiński P. (2022). „Miejska gościnność; wielki wzrost, wyzwania i szanse. Raport o uchodźcach z Ukrainy w największych polskich miastach”, kwiecień 2022.

Akty prawne

- Decyzja wykonawcza Rady (UE) 2022/382 z dnia 4 marca 2022 r. stwierdzająca istnienie masowego napływu wysiedleńców z Ukrainy w rozumieniu art. 5 dyrektywy 2001/55/WE, Dyrektywa Rady UE 2001/55/WE z dnia 20 lipca 2001 r. w sprawie minimalnych standardów przyznawania tymczasowej ochrony na wypadek masowego napływu wysiedleńców oraz środków wspierających równowagę wysiłków między Państwami Członkowskimi związanych z przyjęciem takich osób wraz z jego następstwami, Dz.U.UE.L.2001.2012.12.
- Dekret Prezydenta Ukrainy „W sprawie Narodowej strategii zapobiegania sierocińcom socjalnym na okres do 2020 roku” (2012) z dnia 22 października 2012 r. nr 609/2012, adres URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/609/2012>
- Dekret Gabinetu Ministrów Ukrainy „W sprawie Narodowej strategii reformy systemu instytucjonalnej opieki i wychowania dzieci na lata 2017–2026 oraz plany realizacji jego I etapu”, dekret z 9 sierpnia 2017 r., nr 526-d. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250190226>
- Deklaracja Polityczna między Ministrem Rodziny i Polityki Społecznej Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Polityki Społecznej Ukrainy w sprawie ochrony socjalnej dzieci dotkniętych działaniami wojennymi i konfliktami zbrojnymi podpisana w Warszawie, 30 czerwca 2022 roku przez Minister Marlenę Małąg i Minister Marynę Lazebną. <https://tvn24.pl/poznan/poznan-dzieci-mialy-bic-bite-i-wykorzystywane-seksualnie-podejrzana-52-letnia-matka-zastepcza-z-ukrainy-6182639>
- Kodeks Cywilny Ukrainy i Ustawa o państwowej pomocy rodzinom z dziećmi, https://minjust.gov.ua/m/str_30199
- Konwencja dotycząca statusu uchodźców, sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951 r. Dz. U. z 1991 r. Nr 119, poz. 515.
- Ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, Dz.U. z 2022 r. poz. 583 z późn. zm.

- Ustawa Ukrainy „O ochronie dzieciństwa” (2001), z dnia 26 kwietnia 2001 r. Nr 2402-III (ze zmianami, wersja z 25.07.2018 r.), URL:
- Ustawa Ukrainy „O zapewnieniu warunków organizacyjno-prawnych ochrony socjalnej dzieci osieroconych i dzieci pozbawionych pieczy rodzicielskiej” (2005), z dnia 13 stycznia 2005 r., nr 2342-IV (ze zmianami, wersja z 31.08.2018 r.), URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2342-15.Ustawa>
- Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу. Розпорядження кабінету міністрів України від 9 серпня 2017 р. № 526 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-%D1%80#Text> <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/2947-14/stru#Stru>, art. 18.
- Положення Про прийомну сім'ю <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%B-F#Text>; Положення Про дитячий будинок сімейного типу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text>.
- Про ведення банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів». [O prowadzeniu banku danych o dzieciach sierotach i pozbawionych opieki rodzicielskiej, kandydatach na rodziców adopcyjnych, zastępczych, opiekunów] Наказ Міністерства соціальної політики України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-16#Text>
- Про затвердження Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини» Постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2022 р. № 1013 [W sprawie zatwierdzenia Procedury postępowania przez organy opieki i kurateli czynności związanych z ochroną praw dziecka. Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy z dnia 10 września 2022 r.] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013-2022-%D0%BF#Text>

Netografia

- <https://tvn24.pl/poznan/poznan-dzieci-mialy-bic-bite-i-wykorzystywane-seksualnie-podejrzana-52-letnia-matka-zastepcza-z-ukrainy-6182639>
- <https://www.press.pl/tresc/71081,w-domu-dziennikarza-w-kazimierzu-dolnym-nie-ma-juz-sierot-z-mariupola>
- <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/dzieci-i-rodzina/dzieci/pieczna-zastepcza-w-2021-roku,1,6.html>
- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14?lang=en#Text>; Про охорону дитинства [О ochronie dzieciństwa], Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 30, ст.142.